

EYÜP'TE BİR VAKIF: SADRAZAM SAFRANBOLULU İZZET MEHMET PAŞA VAKFI

Şefaattin DENİZ

1972 yılında Safranbolu'nun Ovacuma kasabasında doğdu. Gazi Üniversitesi (Kırşehir) tarih öğretmenliğini bitirdi. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde "Osmanlı Devleti'nde Padişah ve Bâb-ı âli Arasındaki İktidar Mücadelesi 1808-1908" konulu teziyle masterini tamamladı. Türk Dünyası Tarih Dergisinde bir dizi makalesi yayınlandı. "Karadeniz Ereğli'nin Dünü Bugünü" adlı kitabı hazırlayan komisyonda yer aldı. Mayıs 2005'te Karadeniz Teknik Üniversitesi tarafından düzenlenen Karadeniz Tarihi Sempozyumuna "2113 Numaralı Safranbolu Şer'iyeye Siciline göre İzzet Mehmet Paşa Vakfı ve Safranbolu Ticari Hayatına Yansımaları" konulu tebliği ile katıldı. Şuan Safranbolu vakıfları üzerine çalışmalarını sürdürmektedir. Evli ve iki çocuk babasıdır.

Bu tebliğim Eyüp Sultan Sempozyumu anısına dedem "EYÜP" ve anneannem "SULTAN" için.

Vakıf; sözlük anlamı olarak kısaca “durdurmak”, “hapsetmek” anlamlarına gelmektedir. İstilah olarak ise; Kişinin mülkü olan bir malı sırf Allah rızası için kendi mülkünden çıkarıp Allah’ın mülkü durumuna sokarak insanların istifadesine sunmasıdır. Tabî ki burada Allah’ın mülkü olmasından kasıt toplumun faydasına sunulmasıdır.

Vakıflar, Osmanlı şehir hayatına damgasını vurmuş en önemli müessesedir desek, abartmış olmayız. Vakıflar Osmanlı toplum hayatını o derece kuşatmıştır ki vakıf nimetlerinden faydalanmayan insan yok gibidir. Mustafa Özdamar “Vakfetmek” adlı makalesinde vakıf müessesesini şiirsel bir dille ifade ediyor: Yürüdüğümüz yol, dinlediğimiz park, piknik yaptığımız mesire yeri, gözümüzü ve gönlümüzü dinlendiren yeşil alanlar ve ormanlar... Okuduğumuz okul veya fakülte, ibadet ettiğimiz cami, tedavi gördüğümüz hastane veya sağlık merkezi. Gecenin karanlığında içimizi aydınlatan tatlı bir ezan ve öğlenin sıcağında ruhumuzu serinleten bağdaş kurmuş bir şadırvan... Çamlıca’nın çamları, Karacaahmet’in servileri ve Beykoz’un çınarları... Vakıftır bilesiniz Eylül sıcağında soğutmak için sularımızı Uludağ’ın karları. Görünmeyen ellerini uzatan yaşlı sebiller... Hatalı şehirciliğin şehidi akmağ çeşmeleri... Ve anıt anıt insan yetiştiren tekeller, zaviyeler ve kalenderhâneler... Duaya bekleyen türbeler ve şehrin içinde şehir ve her biri ayrı bir açık hava müzesi, müze-i kebir kabristanlar, hazireler... Bilesiniz ki vakıftır. Eyüp’ün yâda dalmış leylekleri ve Aziz Mahmut Hüdayi’nin hiç solmayan leylakları... Ve ocakları hâlâ tüten imaretler ve daha neler neler... Bilesiniz ki vakıftır. Çok çok af edersiniz, ihtiyacımızı giderdiğimiz tuvaletlerden, kırımımızı ve pasımızı

Safranbolu’daki İzzet Mehmet Paşa Camii’nin içi

attığımız hamamlara, yoksul ve kimse-sizleri doyurduğumuz aşevlerinden asker ocağı ve üniversite mutfağına kadar, kalbimize ve karnımıza hitap eden ve geçmişin geleceğe bıraktığı miras çerçevesinde gündelik hayatımızı etkileyen neyimiz var ve neyimiz yoksa; iyi araştırırsanız, köklerine ve kökenlerine iner de asıllarına ulaşabilirsiniz, görür ve anlarsınız ki hepsi de vakıf denilen bu mukaddes müessesenin uzantılarıdır. Bütün bunlara karşı vakfın bizlerden istediği ve beklediği yegâne hizmet ve hürmet, kendisinin asli fonksiyonu içinde, yani vakfedenin şartları çerçevesinde yaşatılıp devam ettirilmesidir. Bu angaryevî bir yük değil, bir görevdir. Zira vakıf sahipleri vakfettikleri hayratı yaşatacak akar ve gelirleri de bırakmışlardır. Onları yaşatmak boynumuzun borcudur.¹

1. Vâkîf - Sadrazam İzzet Mehmet Paşa - Kimdir?

Başta memleketi Safranbolu’ya olmak üzere Osmanlı ülkesine birçok va-

¹Mustafa Özdamar; “Vakfetmek”, Vakıflar Dergisi, Sayı XIX, Ankara 1985, s. 7.

Cinci Han'ın doğu
cephesinden İzzet
Mehmet Paşa
Camii'nin görünüşü

kıf eseri kazandırmış olan İzzet Mehmet Paşa 1743 yılında Safranbolu'da doğdu. Tanzim ettirdiği vakfiyeden babasının Ali Ağa, annesinin ise Âlime Hatun olduğunu öğreniyoruz. Sultan I. Abdülhamit dönemi sadrazamlarından Halil Hamit Paşa'nın kızı Zübeyde ile evlendi. Diğer hanımı ise Abdullah kızı Nefise Hatun'dur.

Darphane Eminliği, Şehreminlik, Tersane Eminliği, vezirlik rütbesi ile Hanya Muhafızlığı, Diyarbekir Valiliği, İçel Sancak Beyliği, Bender Kalesi Muhafızlığı, Cidde Valiliği, Boğaz Hisarı Muhafızlığı gibi görevlerde bulunmuştur.²

III. Selim, yürütmeyi tasarladığı reform politikalarını zamanın sadrazamı Melek Mehmet Paşa ile yürütemeyeceğini anlayınca,³ iki yıldır Mısır valiliğinde bulunan İzzet Mehmet Paşa'yı önce Anadolu valiliği görevine, daha görev yerine varmadan da bir Hatt-ı Hümayunla sadrazamlığa getirdi. 20.10.1794'te Üsküdar'a gelen yeni sadrazam padişah huzuruna çıkarıldı. Sadaretine meşhur şair Fâzıl: "**Mührü**

emanet erdi Melekden Mehmed'e" şeklindeki mısrayı tam tarih olarak düşürdü. Sanat tarihi yolunda önder olan şairlerden Surûri Efendi her mısrası tam tarih olan

**"Rabbi izzet edüp i'zâz ile mühr-i
ihşân**

**Geldi devletle vezir oldu Mehmed
Paşa"**

beytini, Vak'anüvis Halil Nuri Bey ise:

**"Cevherin bende bu târihi dedim ey
Nûri**

**Kala izzetle sadârette Mehmed Pa-
şa"**

şeklinde tarih düşürmüştür.⁴

17.06.1795 günü Sultan Selim, İrâd-ı Cedîd Defterdarı Resîd Efendi tarafından düzenlenen bir ziyafetten sonra İzzet Paşa'yı taltif etmek için Hatt-ı Hümayunla, kabzası mücevher işlemeli bir hançer gönderir.⁵ Sadrazam da Sultan Selim'in büyük umut bağladığı Nizâm-ı Cedîd için büyük gayretler gösterir ve pâdişâhla daha fazla dostluk kurmak için daha önce Boğaziçi Arnavutköy'de Hasan Halife adlı yerde satın aldığı yalının yakınlarında bulunan yük-

²Ahmed Câvid; *Hadîka-i Vekâyi'*, Yay. Haz. Adnan Baycar, TTK. Yay. Ankara 1998, s. 8-33; Ahmed Vâsîf Efendi; *Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâikü'l-Ahbâr*, Yay. Haz. Mücteba İlgürel, TTK. Yay. Ankara 1994, s. 371-75-79-81-91.

³Ahmed Câvid; *a.g.e.*, s. 234-35.

⁴Ahmed Cevdet Paşa; *Tarih-i Cevdet*, Cilt. III, *Sadeleşiren: Dündar Günday, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1994*, s. 1524.

⁵*A.g.e.*, s. 1593.

Safranbolu
Kalesi'nden İzzet
Mehmet Paşa Camii

sek bir yere padişah için bir köşk yaptı-
rır. İki tarafını birer havuz ve her türlü
ağaçlarla, çiçeklerle süsleyip, bu kasır-
dan görülmeyen bir yere de Darussaa-
de Ağası ve Silahtar Ağa'ya mahsus
birkaç daireyi içine alan bir bina yaptı-
rır. İçini dayayıp döşeyip tamamladıktan
sonra padişahın teşrifini bekler. Sultan
Selim, denizden sadrazamın yalı-
sına yanaşır. Padişahı karşılayan sad-
razam ona paha biçilmez bir bohça ile
âlâ donanmış bir at takdim eder. Bun-
dan başka Valide Sultan için hazırlanan
bohça da padişahın huzuruna getirilip
arz edilir. Diğer devlet erkânına da he-
diyeleri verilir. Padişah günü kasrın
eteğinde bulunan meydanda saz dinle-
yerek ve tüfek atanları seyrederek ge-
çirdikten sonra akşam yemeğini mü-
teakip Beşiktaş Sahil Saray-ı Hüma-
yunları'na döner. Ertesi gün de kendi-
sine gösterilen ilgi ve alakaya teşekkür
mahiyetinde Sadrazam İzzet Mehmet
Paşa'ya bir Hatt-ı Hümayun gönderir.⁶
Bütün bu yakın ve sıcak ilişkilere rağmen
kaçınılmaz son yaklaşmıştır.

Sadrazam İzzet Mehmet Paşa uzun

süre Mısır valiliği görevinde bulunmuş-
tu. Mısır'ın muhafazası için tahkimat
yapılacak yerler hakkında bilgisi olma-
sına rağmen Fransızların Mısır'ı işgali-
ne engel olamadığı gerekçesiyle
30.08.1798 tarihinde sadrazamlık görevi-
nden azledilerek, tutuklanıp Sakız
Adası'na sürgün edildi.⁷ Oradan da
mukataasının bulunduğu Manisa'ya
gönderilen sabık sadrazam, 9 Eylül
1812 tarihinde burada ölmüştür. Fazla
miktarındaki parası devletçe müsadere
edilmiştir.⁸ III. Selim'in, Paşa hakkında
değerlendirmesi ise çok hazindir: "Ta-
mahkâr, mürtekip, şahsi çıkarlarını
devletin menfaatinin üstünde tutan,
miri malını telef eden ve işlerinde gev-
şeklik gösteren biri".⁹ Kim bilir tarih
sayfalarında buna benzer ne kadar ib-
ret verici vesika vardır!

İzzet Mehmet Paşa'nın Manisa'daki
mezarı kaybolmuş, mezar taşı ise Ma-
nisa Mevlevihânesi'nde bulunmuştur.
Bu mezar taşı daha sonra Safranbo-
lu'ya getirilmiş ve burada yaptırdığı ca-
miinin avlusuna yerleştirilmiş olup me-
zar taşında şu kitabe vardır: "Hüve'l-

⁶A.g.e, s. 1628.

⁷A.g.e, s. 1702.

⁸Abdülkadir Özcan; "İzzet
Mehmet Paşa Safranbolulu",
TDVİA, Cilt XXIII, İstanbul 2001,
s. 560.

⁹A.g.m, s. 561.

İzzet Mehmet Paşa'nın
Camii avlusundaki
mezar taşı

bâki Sadr-ı a'zam esbâk cennet-mekân Firdevs-i âşiyân merhûm ve mağfûrû'l-muhtâc ilâ rahmet-i rabbi'l-ğafûr El-Hâc İzzet Mehmed Paşa Hazretlerinin rûh-ı şerîfiçün Fâtihâ 02.N. 1227 (9 Eylül 1812).

Yukarıda kısa biyografisini vermeye çalıştığımız İzzet Mehmet Paşa imparatorluğun çeşitli yerlerinde gelenek olduğu üzere vakıflar kurmuştur. Kurduğu bu vakıfları da hazırlattığı vakfiyelerle kayıt altına almıştır. Vakıfların hayrâtı Safranbolu'da; İzzet Mehmet Paşa Camii, mektebi, tekkesi, çeşmesi, saat kulesi, suyolları ile bunların giderlerini karşılayacak miktarda müsakkafâtı bulunmaktadır.¹⁰ İstanbul'da Eyüp'e bağlı Servi mahallesinde; Nakşibendî zaviyesi ve mescidi (camii)¹¹ ile İstanbul'un birçok yerinde yine bunların giderlerine kâfi derecede müsakkafâtı vardır.¹² Ayrıca, Rumeli Vilayeti Eğriboz Sancağı'na bağlı Atina Kazası'nda zeytinlikleri, tarlaları, evleri v.s. bulunmaktadır. Yine İzzet Mehmet Paşa'nın sadâretten azlinden sonra ikâmet ettiği Manisa'da Dere Mahallesinde, Küçük

Camii diye bilinen bir vakfı daha bulunmaktadır.¹³ Osmanlı kültür tarihine bir katkı olmak üzere İzzet Mehmet Paşa Vakıfları ile ilgili bir kitap çalışması tarafımızdan elan yürütülmektedir.

2. Tebliğin Kaynakları

Çalışmanın kaynaklarını arşiv belgeleri oluşturmaktadır. Vakıf çalışmaları ile ilgili en mühim arşiv; hiç kuşkusuz Ankara'daki Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'dir. Bu arşivdeki 107, 204, 129, 966, 1624 ve 1962 numaralı defterlerin mikrofilmlelerinden ilgili bölümlerin fotokopilerini temin ettik. Bu defterlerde, şahsiyet kayıtları, asıl vakfiye ile zeyl vakfiyelerin istinsahları, icar kaydı, mubayaa hücceti ve hükümler bulunmaktadır. Tebliğde 129 ve 1624 numaralı defterleri kullandık. Bu kayıtlar çalışmamızın iskeletini oluşturmuştur diyebiliriz. Çalışmamızın ikinci ayağını İstanbul Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki vakıflarla ilgili koleksiyonların taranması ile elde ettiğimiz belgeler oluşturmaktadır. Bunlardan Nezaret Öncesi ve Sonrası evkâf defterleri ile Cevdet Evkâf, İrâde Evkâf, ve İbnü-lemin Evkâf belge koleksiyonlarını taradık. Çalışmamızı ete kemiğe büründürecek önemli belgelere burada ulaştığımızı söyleyebiliriz. Ancak elde ettiğimiz belgelerin tümünü bu çalışmada kullandığımızı söyleyemeyiz. Çünkü İstanbul (Eyüp) dışında Safranbolu, Manisa ve Atina'da da hayrât ve müsakkafâtlar bulunmaktadır. Bundan dolayı Eyüp ile alakalı olmayan belgeler kitap çalışmamızın bütünlüğü içinde kullanılabacaktır.

3. Vakfın Kuruluşu

İzzet Mehmet Paşa Vakfı 25 Receb 1210 (4 Şubat 1796) tarihinde İstan-

¹⁰Daha geniş bilgi için; Karadeniz Teknik Üniversitesi tarafından 25-26 Mayıs 2005'te Trabzon'da düzenlenen "Karadeniz Tarihi Sempozyumu"na sunduğumuz tebliğ; "2113 Numaralı Safranbolu Şer'îye Siciline Göre İzzet Mehmet Paşa Vakfı ve Safranbolu Ticari Hayatına Yansımaları", Sempozyum bildirileri yakında bir kitap halinde yayınlanacaktır.

¹¹BOA, EV. HMH, nr. 7396; BOA, EV. HMH, nr. 7548.

¹²BOA, EV. HMH, nr. 7240.

¹³BOA, Cevdet Evkaf, nr. 5075.

İzzet Mehmet Paşa'nın Safranbolu kalesindeki saat Kulesi

bul'da kurulmuştur.¹⁴ Kuruluşu, Bâb-ı âli'de Kürk Odası'nda oluşturulan meclis-i şer'i şerifte tescil edilerek tamamlanmıştır. Tescil sırasında Hâcegân-ı Divân-ı Hümayûn'dan Haremeyn Muhasebecisi Ahmet Aziz Efendi mütevellî nasb ve tayin olunmuştur.¹⁵

Vakfın kuruluşuna şahitlik edenler ise; Sadrazam İzzet Mehmet Paşa'nın kethüdâsı Mehmed Şerîf Efendi, Reîsülküttâb Ebû Bekir Râtib Efendi, Serçavuşân-ı dergâh-ı âli Mehmed Saîd Beyefendi, Tezkire-i evvel Mehmed Arif Efendi, Tezkire-i sânî Mehmed Avni Efendi, Mektubi-i sadrazam İbrahim Nesim Efendi, Ser-bevâbîn-i dergâh-ı âli Salih Beğ, Sadrazamın kethüdâsının katibi Ahmed Beğ, Sadrazam silahtarı Elhâc Seyyid Mustafa Ağa, Sadrazam Hazinesinin katibi Esseyyid Ali Beyefendi, Sadrazam Çukadarı Feyzi Ağa, Ahmed Fâiz Efendi, Sadrazamın Hazinesinin kapıcısı Elhâc İsmâil Ağa ve diğerleridir.¹⁶ Vakfiyeyi Anadolu Kazaskeri Mahmud Çavuşzâde Ahmed Şemseddin, Rumeli Kazaskeri Ömer Hulusi ve Evkâf Müfettişi Mehmed Emin bin Mehmed Hafid onaylamıştır.¹⁷ Görüldüğü üzere vakfın kuruluşuna şahitlik edenler Bâb-ı âli personelindedir.

Vakfiyede vakfın kuruluş amacı anlatılırken aşağıdaki ayet ve hadisler zikredilmiştir:

- "Artık kim zerre ağırlığınca hayır işlerse, onu görür. Artık kim zerre

ağırlığınca bir kötülük işlerse, onu görür". Zelzele Sûresi Ayet:7-8

- "Ben cinleri ve insanları yalnızca bana ibadet etsinler diye yarattım". Zâriyât Sûresi Ayet:56

- "Sevdiğiniz şeylerden infak edinceye kadar asla iyiliğe eremezsiniz. Her ne infak ederseniz, şüphesiz Allah onu bilir". Âl-i İmrân Sûresi Ayet: 92

- "Adem oğlu ölünce, yapmakta olduğu hayır işleri durur. Ancak üçü müstesnâdır: Sadaka-i Câriye yapanlar, faydalı ilim bırakanlar, bir de arkasından dua eden iyi evlâdı olanların sevabı kesilmez". Hadis-i Şerîf

4. Eyüp'teki Hayrâtı

Vakfiyelerde verilen bilgilere göre; vakfın Eyüp'teki hayrâtı Servi Mahallesi'ndeki Nakşibendî zaviyesi ve camiidir. Zaviyenin çevresi bekar odaları, Kürkçü bostanı, Cihanşah Hatun Vakfı'na ait bir bostan, Şerife Hatice Hatun bostanı, İbrahim Beğ ve Halil Beğ'in menzillerinin bahçeleri ve yol ile çevrilidir. Zaviye ve cami iki bin dokuz yüz dört zira arsa üzerine kurulmuştur.¹⁸ Ayrıca bir masura mâ-i leziz-i câriyi de vakfın hayrâtı arasında gösterebiliriz.¹⁹ Ancak hayrât bir yangın sonucu bugün tamamen harap duruma düşmüştür.

5. Vakfın Personeli

a. Mütevellî ve Kâimmakâm-ı Mütevellî

Eyüp'te İzzet Mehmet Paşa Tekkesi'nin Mezarlığı

¹⁴VGMA, İzzet Mehmet Paşa Vakfiyesi, Numara 1624, varak 6/a.

¹⁵Bundan sonra bu şekilde kısaltılacaktır. Vakfiye, 1624, 1/b.

¹⁷Vakfiye, 1624, 6/a.

¹⁸Sadi Bayram, "Safranbolulu İzzet Mehmet Paşa Vakfiyesi ve Kütüphanesi", I. Ulusal Tarih İçinde Safranbolu Sempozyumu 4-6 Mayıs 1999, TTK Yay. Ankara 2003, s. 49.

¹⁸Vakfiye, 1624, 6/b.

¹⁹Vakfiye, 1624, 2/b.

Eyüp'te İzzet
Mehmet Paşa
Tekkesi'nde
müezzin olarak
görev yapan Derviş
Hasan'ın mezar taşı

Vâkîf İzzet Mehmet Paşa'nın vakıflarını kurduğu yıllar sadaret makamında bulunduğu ve tevliyet vazifesini bizzat yürütmesinin mümkün olmadığı yıllardır. Ayrıca, Osmanlı Devleti bu sırada iç ve dış gâilelerle boğuşmaktadır. Herhalde sadrazamın vakıf yönetiminden daha ziyade mühim işleri bulunmaktadır. Nitekim bundan dolayı İzzet Mehmet Paşa, vakfına kuruluş aşamasında Ahmet Aziz Efendi'yi mütevellî tayin etmiştir.

İzzet Mehmet Paşa vakfın tüzüğü mahiyetindeki vakfiyesinde, kendisinden sonra vakfın kimler tarafından yönetileceğini de şu şekilde açıklamıştır. "Bi emrillahi teâlâ sedâ-yı beşâret nümâ-yı irci'îye lebbeyk zen icâbet olduğumda halîle-i muhteremim fahru'l-muhadderât 'iffetlü 'ismetlü Nefise Hatun ibnetü Abdullah mütevellîye olub vazife-i tevliyete mutasarrıf ola ve ba'de vefâtihe sulbi evlâdımın zükûr-ı ekberi (en büyük erkek evladı) mütevellî ola zükûr bulunmaz ise inâsın ekberi (en büyük kız evladı) mütevellîye ola ve evlâd-ı evlâdım ve evlâd-ı evlâd-ı evlâdımın zükûr-ı ekberi batnen ba'de batnin mütevellî ola kezâlik butûn-ı mezkûrede dahi zükûr bulunmaz ise inâsın ekberi mütevellîye ola zükûr mevcûd iken inâsdan kimesne mütevellîye olmaya neûzü billâh min kahru'l-feyyâz ba'de inkirâzi'l-evlâd hemşîrelerim 'Âyişe Hanım ve Fâtıma Hanımın evlâdları ve evlâd-ı evlâdları ve ev-

lâd-ı evlâd-ı evlâdlarının zükûr-ı ekberi batnen ba'de batnin mütevellî ola ve bunlarda dahi zükûr bulunmaz ise inâsın ekberi mütevellîye ola ve ba'de inkirâz 'asebâtımın ekberi ve ba'dehüm evlâd-ı evlâdlarının ekberi ve ba'dehüm 'utekâ ve 'atîkatım (azat olmuş köleler) ve evlâd-ı evlâdlarının ekberi batnen ba'de batnin ferâğat-ı asl mütevellî ola".²⁰ Burada ilginç bir nokta olarak şunu belirtmek gerekir ki, İzzet Mehmet Paşa kendisi öldükten sonra karısı Nefise Hatun'un mütevellîye olmasını kuruluş vakfiyesinde belirtmişti. Ancak her ne sebeptendir bilinmez, zeyl vakfiyede; "Nefise Hatun vakten mine'l-evfât vakf-ı mezkûruma mütevellîye olmak caiz olmaya"²¹ diyerek şartını değiştirmiş ve karısı Nefise'nin kendisi öldükten sonra kesinlikle mütevellîye olmamasını istemiştir. İki yılda ne değişti aralarında ne cereyan etti bilmez kabil değildir. Peki, Nefise Hatun'un mütevellîye olması şartı kaldırıldığına göre Paşa'dan sonra yerine tevliyet işlerini kim yürütecektir? Diğer karısı eski sadrazamlardan Halil Hamit Paşa'nın kızı Zübeyde Hatun mu? Yoksa en büyük evladı mı? Gerek Vakıflar Genel Müdürlüğü'nde, gerekse Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yaptığımız çalışmalar sonucu temin ettiğimiz belgelerde karısının mütevellîye olduğuna dair herhangi bir belge ve/veya bilgiye rastlayamadık. Muhtemelen tevliyet en büyük evladına geçmiştir. Zaten yukarıda da belirtildiği üzere Nefise'den sonra sulbünden en büyük erkek evladının mütevellî olmasını, erkek evladı bulunmaz ise kızlarının en büyüğü ve onların erkek çocuklarının en büyüğünün mütevellî olmasını, ancak erkek çocukları dururken kız çocuklarının kesinlikle mütevellîye olmamasını, eğer bu şekilde nesli kesilirse Kız kar-

²⁰Vakfiye, 1624, 5/a

²¹Vakfiye, 1624, 14/a

deşleri Ayşe ve Fatma'nın en büyük erkek çocuklarına eğer onların da nesli kesilirse, akrabalarına, eğer onların nesli kesilirse azat olmuş kölelerinin çocuklarının mütevellî olmasını şart koşmuştur. Görüldüğü gibi İzzet Mehmet Paşa akla gelebilecek bütün olumsuz ihtimalleri değerlendirmiş ve ona göre tedbirlerini almıştır. Burada gözden kaçırılmaması gereken hususlardan birisi de son şart olarak azatlı kölelerinin çocuklarını mütevellî olarak düşünmesidir. Bir nevi, kendisine ve ailesine hizmet etmiş bu kişilere karşı vefa göstermiştir diyebiliriz. Bu durum sadece İzzet Mehmet Paşa vakfına has değildir. Bahaeddin Yediyıldız XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi adlı çalışmasında bu şekilde tevliyet hakkını azatlı kölelere bırakma oranını %10 olarak vermektedir.²²

Vakfı idare edecek kişide yani mütevellî veya kâimmakâm-ı mütevellide bir takım şartların bulunması gerekmektedir.

Bedenî ve zihnî faaliyetlerde bulunarak vakıf işlerini idare amacıyla hem güç, hem de zaman kaybına uğrayan mütevellilerin bu gayretleri karşılığında bir maddi karşılıkla mükâfatlandırılması normaldir. Mütevellinin hak ettiği bu maddi karşılığa "ücret-i nâzır", "malum-ı nâzır", "ecr-i mütevellî", "nan paresi", "dedem babam ekmeği" dendiği gibi "vazife-i tevliyet" de denir.²³ Mütevellinin ücretini ya vâkif takdir eder veya bu ücret hâkim tarafından takdir edilir. İncelediğimiz vakıfta mütevellinin ve kâimmakâm-ı mütevellinin alacağı ücret vâkif İzzet Mehmet Paşa tarafından vakfiyede bizzat takdir edilmiştir: "Vakfı şerifi mezkûruma mütevellî olanlar yiğirmi beş akçe vazife-i tevliyete mutasarrıf ola".²⁴ Yine bunun dışında vakıf gelirlerinin fazlası,

personel giderleri ve masraflar çıktıktan sonra 1/3'ü mütevellî veya mütevellîye bulunan kimseler tarafından alınacaktır. 1/3'ü ise birinci batından erkek ve kız çocuklarına verilecektir. Geriye kalan son 1/3 ise mütevellide vakfın masrafları için saklı kalacak, eğer artarsa gelecek senenin muhasebesine gelir olarak kaydedilecektir.²⁵

Mütevellilik ve kaimmakâm-ı mütevellilik makamlarında kimlerin bulunduğunu vakfiyelerden, muhasebe kayıtlarından ve tevcihât belgelerinden öğreniyoruz. H. 1210 (M.1796) yılında hazırlanan kuruluş vakfiyesinde, kurucu mütevellî olarak Haremeyn-i Şerifeyn muhasebecisi Ahmet Aziz Efendi'yi görüyoruz.²⁶ H. 1 Receb 1212 (M. 20.12.1797) tarihli vakıf kitapları ile ilgili bir belgede de Ahmet Aziz Efendi görünüyor. Ama bu defa görevinde bir değişiklik göze çarpmakta. Çünkü Haremeyn-i Şerifeyn Muhasebeciliği'nden Matbah-ı Âmire Eminliği'ne geçmiş bulunuyor.²⁷ Muhtelif belgelerden uzun süre İstanbul'daki Kâimmakâm-ı mütevelliliği Ahmet Aziz Efendi'nin yürüttüğü anlaşılıyor.²⁸ Burada dikkatimizi çeken bir husus, bazı belgelerde Ahmet Aziz Efendi'nin altında mütevellî, bazı belgelerde ise kâimmakâm-ı mütevellî yazmaktadır. Atina'da Hacı Mehmet İzzet Paşa evkafına bağlı Araklı çiftliğindeki buğday ve arpa hâsılatını buradaki mülklerin müdürü Hayrullah Efendi İstanbul'daki mütevellî Ahmet

Eyüp'teki Tekke'nin bugünkü harap görünümü

²²Bahaeddin Yediyıldız; XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi, TTK. Yay. Ankara 2003.

²³Ahmet Akgündüz, Vakıf Müessesesi, OSAV İstanbul 1996, s. 320; Ömer Demirel; Sivas Şehir Hayatında Vakıfların Rolü, TTK. Yay. Ankara 2000, s. 144.

²⁴Vakfiye, 1624, 4/b.

²⁵Vakfiye, 1624, 14/a.

²⁶Vakfiye, 1624, 1/b

²⁷BOA, EV. HMH, nr, 7392.

²⁸BOA, EV. HMH, nr, 7582; BOA, Cevdet Evkaf, nr, 1473; 2549; 2550; 3736; 6155; 6960; 13787; 13797.

Aziz Efendi'ye gönderiyor. H. 1215 (M. 1800-1801) tarihli bu belgeden İzzet Mehmet Paşa'nın Atina'daki mülkleri için bir müdür tayin ettiğini öğreniyoruz.²⁹ Son olarak H. 1242 (M. 1826-1827) tarihinde vakfın mütevellisi olarak Mehmed Emin görünmektedir.

Müteveli, yönetim mekanizmasının başı olmakla birlikte, vakfın genişliği, hizmet alanlarının ve fonksiyonlarının çeşitliliği düşünüldüğünde, bütün bunların altından tek kişinin kalkamayacağı anlaşılır. Yani, müteveli, doğrudan maiyetinde bulunan bazı yardımcı elemanlarla belirli işleri görmektedir.³⁰ Mütevellinin doğrudan ilgilenmesi gereken işlerin başında, külliye gelirlerinin tasarrufu ve bu tasarruf sırasında ortaya çıkan yazışmaların zapt edilmesi geliyordu. Bu konuda, kendisinin sağ kolu diyebileceğimiz vakıf kâtibinden faydalanmaktaydı. Vakıf elemanları arasında yetkileri ve sorumlulukları en fazla olan elemanların başında gelen vakıf kâtibî, müessesenin bütün yazışmalarını üstlenmiş durumdadır.³¹

b. Kâtip

Vâkıf vakıfta kitabet işlerini yürütecek kimsenin kitabet işlerinde mahir olmasını istemiştir. Yani işleri yürütebilecek nitelikte bir elemanın çalıştırılmasını şart koşturmuştur. İstanbul'daki vakıfta kitabet ve cibâyet işlerinde ayrı ayrı kişiler görevlendirilmiş, İstanbul'daki kâtibin kesinlikle Safranbolu'daki vakıf işlerine müdahale etmesini, yine aynı şekilde Safranbolu'daki kâtibin de İstanbul'daki işlere karışmamasını istemiştir.³² İstanbul'daki kâtip, beş akçe yevmiye almaktadır.³³ İlk vakfiyede 5 akçe yevmiye verilmesi öngörülen İstanbul'daki kâtibî on akçe daha zam yapılarak yevmiyesi toplam on beş akçeye çıkarılmış-

tır.³⁴ Hacı Mehmet İzzet Paşa evkafının H. 1210 senesinden 1213 senesi gayesine kadar varidat ve masarifatını matanzammın muhasebe defterinde vakıf kâtibî olarak Esseyyid Ali Rif'at'ın imza ve mührü var.³⁵ Ali Rif'at'ın İstanbul'daki vakfın kâtibî olduğunu düşünüyoruz. 1212 tarihli bir başka belgeden Mustafa Halife bin Ali'ye kitabet ve cibâyet görevinin tevcih edildiğini anlıyoruz.³⁶

c. Câbi

Kâtip kelimesi toplum tarafından çok iyi bilinen, hâlâ günümüzde de önemini ve anlamını yitirmemiş bir kelime olduğundan açıklamaya ihtiyaç duymadık. Ancak câbî bugün kullanılan bir kavram değildir. Akademik camianın dışındakilerin bilmemesi ihtimal dâhilindedir. Bundan dolayı açıklanmasında fayda vardır. Kısaca, vakfın tahsildarı demektir. Ömer Hilmi Efendi'ye göre; "Reşid umur ve mesâlihe vâkıf olup şer' ve aklın hilâfına malını sarf ve israftan tevakkî eden kimsedir".³⁷ 2762 sayılı Vakıflar Kanunu'nun 22. maddesi câbîlik hizmetini kaldırmış, ancak büyük vakıflarda Umum Müdürlüğün izni ile kâtip ve tahsildar kullanılmasına müsaade edilmiştir.³⁸

Câbîlerin statüleri, özellikleri ve ücretleri vakfiyelerdeki hükümlerle belirlenir. Câbîlerin yaptığı işe cibâyet denirdi. Para işleriyle uğraşmaları, vakıfların idaresinde sık sık görülen suiistimallerde câbîleri ön plana çıkarmıştır. Vakıfların çoğalmasında ve sistemdeki muamelelerin karmaşıklığı nedeniyle câbîlerin isimleri birçok yolsuzluğa da karışmıştır.³⁹

Vakfiyede, câbî tayin olunacak kişinin fenn-i hesâb da mahir olması istenmiştir. İstanbul'daki câbî dört akçe yevmiyeye, iki akçede ihbariyeye mutasar-

²⁹BOA, EV. HMH, 7582.

³⁰Fahri Unan; *Kuruluşundan Günümüze Fatih Külliyesi*, TTK Yay. Ankara 2003, 168-169.

³¹A.g.e, s. 169-170.

³²Vakfiye, 1624, 5/a

³³Vakfiye, 1624, 5/a.

³⁴Vakfiye 1624, 14/a.

³⁵BOA, Cevdet Evkaf, nr, 5002.

³⁶BOA, Cevdet Evkaf, nr, 1473.

³⁷Ömer Hilmi, *İthâfü'l-ahlâf fi Ahkâmî'l-evkâf, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları*, Ankara 1977, s. 14.

³⁸Ali Himmet Berki; *İstilah ve Tâbirler*, Ankara 1966, s. 9.

³⁹Mehmet İpşirtli, "Câbi", TDVİA, Cilt VI, İstanbul 1992, s. 529-530.

rif olacaktır. Tabî ki İstanbul'daki câbî ve Safranbolu'daki câbî birbirlerinin işlerine müdahalede bulunmayacaklardır.⁴⁰ Vâkîf, ücretinin az geldiğini düşünerek altı akçe yevmiye alan İstanbul'daki câbîye dört akçe daha zam yapmış ve yevmiyesini on akçeye çıkarmıştır.⁴¹ İstanbul'daki vakıfta kitâbet ve cibâyet işleri farklı ödeneklerle aynı kişiye tevcih edilmiştir, desek yanlış olmayız. Yukarıda da belirttiğimiz üzere Mustafa Halife bin Ali hem kâtip hem de câbî olarak göreve atanmıştır.⁴²

d. İmam

Cami görevlileri arasında en büyük sorumluluk, "imam" adı verilen kimseye aittir. İmamların yetki ve sorumlulukları Osmanlı döneminde bugünküne nazaran çok daha geniştir. Yani imamlar Osmanlı şehirlerinin sosyal ve toplumsal hayatında önemli bir yere sahipti. Osmanlı mahallesindeki en önemli kişi "imam"dır desek yanlış bir yorum yapmış olmayız. Zira yabancıların mahalleye geliş ve gidişleri onun bilgisi dâhilinde olurdu. Ülkemizde 1829 senesinde muhtarlık teşkilatı kurulana kadar mahallenin mülki ve beledi amiri yani yöneticisi olan imamlar, aynı zamanda kadının bir nevi temsilciliğini de yapıyorlardı. İmamların göreve atanmaları bizzat padişah beratı ile olurdu.⁴³

İzzet Mehmet Paşa, kuruluş vakfiyesinde, cami-i şerif için; itikadı sağlam, namaz meselelerinde âlim, sesi güzel, kıraatı düzgün ve sâlih bir kimsenin imam olarak görevlendirilmesini şart koşmuştur. İzzet Mehmet Paşa, Eyüp'e bağlı Servi Mahallesi'nde yaptırdığı zaviyesi dâhilinde olan camii şerifte görev yapmasına izin verilmiş olan imama, imamet vazifesi için günlük on sekiz akçe, hitabet vazifesi için ise, on

bir akçe olmak üzere toplamda yirmi dokuz akçe ücret verilmesini şart koşmuş, ayrıca vâkîf, camii şerifin hitabetinin imam olanlara şart olduğunu, bu görevlerin başka başka kimselere verilmemesi gerektiğini şarta bağlamıştır.⁴⁴

Vâkîfın, kendi kurduğu vakıflar dışındaki selâtin camilerinde görev yapan personele de pay ayırdığını görüyoruz. Bunlardan, Hz. Ebû Eyyüb El-Ensâri Camii şerifinde imam olanlar, türbede yapılan dualarda İzzet Mehmet Paşa'nın mağfireti ve selameti için de dua edecekler, buna mukabil, camide görev yapan üç imam beşer akçe yevmiyeye mutasarrıf olacaktır.⁴⁵

Paşa'nın yaptırdığı Eyüp'te Servi Mahallesi'ndeki zaviye dâhilinde görev yapan imamlar ile ilgili bilgilere de rastlıyoruz. H. 1214 (M.1799-1800) yılında Süleyman Efendi bin Mehmed görevini iki seneden beri terk ettiği için yerine Elhâc Esseyid Abdülhâdî ibn Esseyid Ahmed getirilmiştir.⁴⁶ H. 1235 (M. [1819-1820] tarihinde Hâfız ....., H. 1283 (M. 1866-1867) yılında Hafız Süleyman Efendi bin Ahmed, bunun ölümden sonra da zâviyenin şeyhlerinden Mehmed Saîd Efendi'ye H. 1326 (M. 1908) tarihinde imâmet ve 1327 (M. 1909) yılında hitâbet vazîfesi tevcih olunmuştur.⁴⁷

İzzet Mehmed Paşa Eyüp Sultan Camii şerifinde görev yapan imamlara türbede kendisine de dua etmeleri için beş akçe yevmiye verilmesini şart koştuğunu yukarıda söylemiştik. Bu imamlardan imâm-ı sâninin Abdullâh Efendi İbn Sâlih olduğunu öğreniyoruz.⁴⁸ Vakfımıza ait bir muhasebe kaydından Hz. Hâlid Camiinin üç imamına beşer kuruş verildiğine dair bilgiye rastladık.⁴⁹ Bu durum vakfiye şartı ve elimizde bulunan vakfiyeyi doğrulayan

⁴⁰Vakfiye, 1624, 5/a.

⁴¹Vakfiye, 1624, 14/a.

⁴²BOA, Cevdet Evkaf, nr, 1473.

⁴³Ziya Kazıcı; Osmanlı Vakıf Medeniyeti, Bilge Yayıncılık, İstanbul 2003, s. 164-166.

⁴⁴Vakfiye, 1624, 5/b.

⁴⁵Vakfiye, 1624, 13/b.

⁴⁶BOA, Cevdet Evkaf, nr, 6536.

⁴⁷VGMA, Defter No: 129, Sayfa No: 42.

⁴⁸BOA, Cevdet Evkaf, nr, 13787.

⁴⁹BOA, EV. HMMH, nr, 7396.

belgelerle farklılık arz etmektedir.⁵⁰ Bu farklılık Ebu Eyyüb El-Ensâri'nin asıl adının Hâlid olmasından kaynaklanmıştır. Yani Hz. Halid ile Ebû Eyyûb El-Ensâri aynı kişidir.

Böylece İzzet Mehmed Paşa Vakfı'nda görev alacak imamların ne gibi niteliklere sahip olması gerektiğini, hangi görevleri yaptığını, ne kadar ücret aldığını ve tespit edebildiğimiz kadarıyla vakıftan ücret alan imamların isimlerini belgeler ışığında ortaya koymaya çalıştık.

e. Müezzin

Câmilerin vazgeçilmez elemanlarından birisi de hiç kuşkusuz müezzinlerdir. İzzet Mehmet Paşa'nın vakfiyelerinde müezzinler ve onların görevleri ile alacakları ücretlere dair oldukça geniş malumatlar vardır diyebiliriz. Eyüp'teki zaviye dâhilindeki camide; altı akçe vazife ile bir kişi müezzin-i evvel, üçer akçe vazife ile kayyım ve ferahlık yapacak ve toplamda on iki akçeye mutasarrıf olacaktır. Bir başka kimse de beş akçe vazife ile müezzin-i sâ-nî olacaktır. Yine aynı kişi, üç akçe vazife ile bevâb-ı zaviye, iki akçe vazife ile bevâb-ı cami olacak ve toplamda on akçeye mutasarrıf olacaktır.⁵¹

Zeyl vakfiyeye göre, burada görev yapan müezzin-i evvel ve müezzin-i sâ-nînin durumunda herhangi bir değişiklik olmamıştır. Bunu muhasebe defterlerindeki kayıtlar da doğrulamaktadır. Yukarıda belirtildiği üzere Eyüp'teki hayratta görev yapan imamın durumunda da bir değişiklik olmamıştı. Ancak 1213 tarihinde hazırlanan yeni bir zeyl vakfiyede, hem Safranbolu'daki camide görev yapan müezzin-i evvel hem de, buradaki camide görev yapan müezzin-i evvel ikindi namazından önce okuyacağı Fetih ve üç İhlâs sure-

leri ve dua için beş akçe yevmiye daha vermiştir.⁵²

İzzet Mehmet Paşa İstanbul'daki en önemli selâtin camilerinden olan Süleymaniye cami-i şerifinde görev yapan müezzin-i evvel de vakıf gelirlerinden pay ayırmıştır. Süleymaniye camiinde müezzin-i evvel olan kimse, ikindi namazından önce Fetih suresi ile üç defa İhlâs suresini kıraat edecek ve sevabını Kanunî Sultan Süleyman'ın ve vâkif İzzet Mehmet Paşa'nın ruhuna hediye eyleyecek ve kendisine vakfın gelirlerinden on akçe verilecek ve bu durum vakfiyenin şartları arasına girecektir.⁵³

Fatih caminde görev yapan müezzin-i evvelde, ikindi namazından önce Fetih suresi ile üç defa İhlâs okuyacak, buna mukabil vakıf gelirlerinden beş akçe yevmiye alacak, bu durum vakfiyenin şartları arasına girecek ve daha sonra bu camide görev yapacak olan bütün müezzin-i evveler bu şarttan faydalanacaklardır.⁵⁴ Aynı şekilde vâkif İzzet Mehmet Paşa Yavuz Sultan Selim camiinde görev yapan müezzin-i evvelde de 5 akçe verilmesini şart koşmuştur.⁵⁵ Fatih, Yavuz Sultan Selim ve Süleymaniye Camileri ile Eyyüb Sultan Camii'nde bu sultanlarla birlikte her gün İzzet Mehmet Paşa'nın adının da hayırla yâd edilmesi hiç kuşkusuz Paşa'ya büyük bir saygınlık kazandırmıştır.

Şimdi de İzzet Mehmet Paşa Vakfı'ndan ücret alan müezzinlerin kimler olduğunu tespit etmeye çalışalım. H.1253 yılında Süleymaniye camiinde müezzinlik görevi Seyyid Hafız Süleyman Efendi bin Halil'e tevcih edilmiş.⁵⁶ Servi Mahallesi'ndeki zaviyenin içindeki camide müezzin-i evvel Abdurrahman Halife bin Halil çocuksuz olarak vefat etmiş olduğu için bunun yerine imtihanla Mustafa Efendi bin Feyzullah alınmıştır.⁵⁷ İzzet Paşa tekkesinin ya-

⁵⁰Vakfiye, 1624, 13/b. BOA, Cevdet Evkaf, 13787.

⁵¹Vakfiye, 1624, 5/b.

⁵²Vakfiye, 1624, 16/b.

⁵³Vakfiye, 1624, 13/b.

⁵⁴Vakfiye, 1624, 16/a

⁵⁵Vakfiye 16/a-b.

⁵⁶VGMA, Defter No: 129, Sayfa No: 42.

⁵⁷BOA, Cevdet Evkaf, nr, 3334.

nındaki mezarlıktaki tarihsiz bir mezar taşında Hasan adlı bir dervişin müezzin olduğunu tespit ettik.

f. Şeyh-i Tekke

İzzet Mehmet Paşa'nın vakfıyla bağlantılı iki tane tekke vardır. Bunlardan birisi Safranbolu'daki Burun Sandal mevkiinde bulunan Halvetiye tekkesi, diğeri ise bizzat kendisinin inşa ettirdiği İstanbul Eyüp'teki Nakşibendî tekkesidir. Bu tekkelerin şeyhleri de vakfın gelirlerinden faydalanmaktadırlar.

Burada öncelikle şeyh kelimesini anlamaya çalışalım. "Şeyh, din ve şeriatı müritlerin kalplerinde yerleştiren kimsedir. Allah'ın kullarını Allah'a ve Allah'ı da kullarına sevdiren ve Allah'ın kullarının en sevgilisi olan kimsedir"⁵⁸ diye tarif edilmektedir.

İzzet Mehmet Paşa zeyl vakfiyede, Eyüp'te yaptırdığı Nakşibendî zaviyesine mürşid-i kâmil, âlim, âmil, zâhir ve bâtını bilen, meşâyih-i Nakşibendîye'den bir kimsenin şeyh olmasını ve günlük on sekiz akçe meşihat için, on sekiz akçe de duâgû için olmak üzere günlük otuz altı akçeye mutasarrıf olmasını istemiştir. Zikredilen zaviyede şeyh olan Ömer Rızâî Efendi dâr-ı bekâyâ intikal edince, irşâda kadir bir evlâdına terk ederse, evlâdının erşed ve ekberine verilmesini, eğer evlâdı bulunmaz ise zikredilen Nakşibendî tarikâtından işe müstahak birisine verilmesini, bu tarikat dışından kimseye verilmemesini şart koşturmuştur. Yine vâkif zaviyede şeyh olanlara Ramazan ayı başlangıcında üçer defa on sekiz kuruştan elli dört kuruş Ramazaniye verilmesini istemiştir.⁵⁹ Eyyûb Sultan'da bulunan tekkede vakfın gelirlerinden ilk pay alan kişinin Şeyh Ömer Rızâî Efendi olduğunu görüyoruz.⁶⁰ H.1242 tarihli bir belgede Mehmed Bahâeddin

Halife'nin dâr-ı bekâyâ intikâl ettiği için yerinin boşaldığı, bundan dolayı yerine erbâb-ı istihkâktan birâderleri Mehmed Kadri ve Abdülkâdir Halifelere tevcih edilmesi ve ellerine ayrı ayrı be-rât verilmesi istenmiş ve netice itibarıyla olumlu cevap alınmıştır.⁶¹ H.1326 ve H.1327 yıllarında imâm ve hatip tayin edilen Mehmed Said Efendi hem bu görevleri hem de şeyhlik görevini yürütmüştür. Böylece zâviye tarihinde görev yapmış şeyhleri tespit etmiş oluyoruz.

g. Râh-âbî

Suyollarının bakım ve onarımından su-yolcuları yani râh-âbî sorumluydu. Bunlar, eskiyen, hasar gören veya bozulan su-yolunu bağlı oldukları makama bildirirler ve yapılacak harcamanın hesaplanmasından sonra onarıma başlardı. Su-yollarının bakım ve onarım harcamaları için de vakıf bütçelerinden bir pay ayrılırdı. İzzet Mehmet Paşa vakfından da râh-âbîlere bir pay ayrıldığını görüyoruz.⁶² Râh-âbîler bilgi ve beceri sahibi çalışkan kimselerdi.

Vâkif Eyüp'teki hayratı içinde beş akçe vazife ile bir râh-âbî görevlendirmiştir.⁶³ Ancak râh-âbîlerin görevleri ve nitelikleri hakkında bir açıklama yapmamıştır. Maalesef buradaki râh-âbîlerin kimler olduğunu tespit edecek belgeler günümüze intikal etmemiştir.

Sonuç

Bu tebliğ İzzet Mehmet Paşa'nın Eyüp'teki hayratı ve bu hayrattan istifade eden personeli ile sınırlı tutulmuştur. Hâlbuki Paşa'nın Manisa ve Safranbolu'da da hayır eserleri ve bu eserlerin giderlerini karşılayacak oranda gelir kaynakları vardır. Bunlar çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur.

Osmanlı Devleti'nde vakıfları kurma

⁵⁸M. Zeki Pakalın; *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Cilt. III, MEB, İstanbul 1993, s. 346.

⁵⁹Vakfiye, 1624, 13/b.

⁶⁰BOA, *Cevdet Evkaf*, nr. 1473.

⁶¹BOA, *Cevdet Evkaf*, nr. 28.011.

⁶²Abdullah Martal; "XVI. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda Su Yolculuk", *Belleten*, Sayı 205, TTK Yay. Ankara 1989, s. 1597

⁶³Vakfiye, 1624, 5/b.

oranları devlet adamları yani “askeri” diye tabir ettiğimiz zümre lehinedir. İzzet Mehmet Paşa da bu askeri zümrenin en üst makamını işgal etmiş bir kişi olarak imparatorluğun çeşitli yerlerinde vakıflar kurmuş ve vakıfları için gelir kaynakları oluşturmuştur. Üst düzey devlet adamlarının görevlerinden alınmaları ile mallarının müsadere edilmesi uygulaması kuşkusuz vakıflaşma oranının hızını artırmıştır. Bizzat üzerinde çalıştığımız İzzet Mehmet Paşa'nın da özel mülkleri görevinden azledilince müsadere edilmiş, yalnızca kurduğu vakıfların mülkiyeti istisna tutulmuştur. Ancak burada şu hakkı teslim etmek gerekir ki, müsadere sisteminin vakıflaşmayı hızlandırdığını söylememiz, mallarını müsadere eden kurtarmak için vakıf kurduğu anlamına gelmez. Bunun en büyük ispatı İzzet Mehmet Paşa'nın Manisa'da kurduğu Küçük Cami vakfı, onun görevinden azledildikten sonra kurduğu bir vakıftır. Eğer vakıf kurmaktaki amacı mallarını müsadere eden kurtarmak olsaydı, herhalde azledildikten sonra vakıf kurmayı düşünmezdi.

Son söz olarak şunu söylemek isterim ki, bundan 210 yıl önce kurulmuş olan İzzet Mehmet Paşa vakfının hayır eserleri yalnızca Müslümanlara değil insanlığa hizmetini sürdürmektedir. Safranbolu ve Manisa'daki camide iki yüzyıldır Müslümanlar huşu ile ibadetini yerine getirirken, yine tarihi ve turistik bir şehir olan Safranbolu'daki çeşmenin buz gibi sularından her milletten ve dinden insanlar istifade etmektedir. Ancak Eyüp'teki tekke ve câmi maalesef bugün harap durumdadır. Temenimiz İzzet Mehmet Paşa'nın büyük meblağlar ödeyerek yaptırdığı bu eserin aslına uygun olarak yeniden inşa edilmesidir.

BELGE: 1

Mehmed Bahaeddin Efendi'den boşalan Tekke'nin şeyhliğine biraderleri Mehmed Kadri ve Abdülkadir Halifelerin getirilmesi. BOA, Cevdet Evkâf, nr. 28.011.

BELGE: 2

Sadrazam Elhâc İzzet Mehmet Paşa'nın Manisa'da Dere Mahallesi'nde Küçük Camii adıyla bilinen vakfının tevliyet ve imamet cihetlerinin meşruteliğine tevcihi hakkında vâkıf Elhâc Mehmet İzzet mühür ve imzasıyla. BOA, Cevdet Evkâf, nr. 5075.

BELGE: 3
İzzet Mehmet Paşa'nın Eyüp'te inşa ettirdiği Nakşibendi Tekkesine Ömer Rızâyî Efendi'nin postnişin olması ve yevmiye tahsis edilmesi. BOA, Cevdet Evkaf, nr. 1473.

BELGE: 4
Sadrazam İzzet Mehmet Paşa'nın Eyüp'teki Nakşibendi hangâh ve mescidinin muhasebe defteri. BOA, EV. HMH, nr. 7396.

BELGE: 5
Sadrazam İzzet Mehmet Paşa'nın Eyüp'te Servi Mahallesi'nde Nakşi tekkesi içindeki camii hatipliği için izni Hümayûn. BOA, Cevdet Evkaf, nr. 6536.

BELGE: 6
Sadrazam İzzet Mehmet Paşa'nın Eyüp türbesi önünde Eyüp Camii üç imamının dua etmesi için şart ve tahsis etmiş olduğu vazifenin tevcihi hakkında inha. BOA, Cevdet Evkaf, nr. 13787.